MILLIY VA XORIJIY OLIMLARINING VATANPARVARLIK XUSUSIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING MAZMUN-MOHIYATI TO‘G‘RISIDA PSIXOLOGIK YONDASHUVLARI

G’ovsiddinova Nozanin Sunnatullo qizi

Jamoat xavsizligi universiteti

“Harbiy vatanparvarlik, ma’naviy-ma’rifiy tarbiya va yoshlar bilan ijtimoiy ishlash”kafedirasi magistranti

el-pochta: nozaningovsiddinova@gmail.com

tel : +9989990558024

Annotatsiya: Ushbu tezisda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning psixologik asoslari va metodologik yondashuvlari o‘rganilgan. Milliy ma’naviy merosimizda vatanparvarlik tushunchasining ahamiyati va uning psixologik mohiyati tahlil qilingan. Tadqiqot davomida yoshlarda vatanparvarlik xususiyatlarini shakllantirish jarayonida milliy va xorijiy psixologlar tomonidan ishlab chiqilgan nazariy-amaliy yondashuvlar ko’rib chiqilgan. Maqolada vatanparvarlik tuyg’usini rivojlantirishga qaratilgan psixologik dasturlar va ularning samaradorligi baholanadi. Tadqiqot natijalari yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga oid ilmiy-amaliy bazani kengaytirishga hissa qo’shadi.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, milliy tarbiya, shaxs psixologiyasi, yoshlar, ma’naviy tarbiya, identifikatsiya, psixologik mexanizmlar, milliy o‘zlik anglash.

Аннотация: В данной работе изучаются психологические основы и методологические подходы к воспитанию молодежи в духе патриотизма.

Анализируется значение понятия патриотизма в нашем национальном духовном наследии и его психологическая сущность. В ходе исследования рассматриваются теоретические и практические подходы, разработанные отечественными и зарубежными психологами в процессе формирования патриотических качеств у молодежи. В статье оценивается эффективность психологических программ, направленных на развитие чувства патриотизма. Результаты исследования способствуют расширению научно-практической базы воспитания молодежи в духе патриотизма.

Ключевые слова: патриотизм, национальное воспитание, психология личности, молодежь, духовное воспитание, идентификация, психологические механизмы, национальная идентичность.

Hozirgi globallashuv davrida yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash dolzarb ijtimoiy-psixologik muammo sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekiston Respublikasida yoshlar siyosati va ularni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashga qaratilgan qator dasturlar amalga oshirilmoqda. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev “Yangi O‘zbekiston — yangi avlod” tamoyilini ilgari surib, yoshlarni vatanparvar, komil insonlar etib tarbiyalashni davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilagan. Vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish murakkab psixologik jarayon bo‘lib, u shaxsning bilim, hissiyot va xulq-atvor sohalari bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanadi. Psixologiya fanida bu jarayon ko‘pincha ijtimoiy identifikatsiya nazariyasi doirasida tadqiq etiladi. Birlashgan millat a’zosi sifatida o‘zini anglash, Vatanga nisbatan mas’uliyatni his etish va uni himoya qilishga tayyor bo’lish — bularning barchasi vatanparvarlikning psixologik tarkibiy qismlari hisoblanadi.

Vatanparvarlik — shaxsning o‘z Vataniga, xalqiga va milliy madaniyatiga bo‘lgan chuqur hissiy munosabati va unga sodiqlik hissini ifodalovchi murakkab

ijtimoiy-psixologik fenomendir. G.M. Andreyeva (2008) ta'kidlaganidek, vatanparvarlik shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasining eng muhim qatlamlaridan birini tashkil etadi. Bu tuyg'u uch asosiy komponentdan: kognitiv (bilim), affektiv (hissiy) va konativ (xulq-atvor) komponentlardan tarkib topadi.

Milliy psixologiyamizda vatanparvarlik tushunchasi istiqloldan keyin yangicha mazmun kasb etdi. O'zbek xalqining boy ma'naviy merosi — Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Hamza kabi mutafakkirlar ijodida vatansevarlik g'oyalari chuqur aks ettirilgan. Mustaqillik davrida bu an'ana davom ettirildi va vatanparvarlik tarbiyasiga yangicha psixologik yondashuv shakllandi.

I.Karimov "Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch" asarida vatanparvarlikni "shaxs kamolotining eng oliy mezoni" sifatida tavsiflab, uni milliy o'zlik anglash, tariximizga hurmat va kelajakka ishonch bilan chambarchas bog'laydi. Psixologik nuqtai nazardan bu ta'rif shaxsning tarixiy xotirasi, hozirgi hayot tajribasi va istiqbolli maqsadlari orasidagi psixik aloqani ifodalaydi.

Psixologiya fanida vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish bir necha asosiy mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Birinchisi — identifikatsiya mexanizmi bo'lib, bunda yoshlar o'zlarini millat vakili sifatida anglaydilar va milliy qadriyatlarni ichki qabul qiladilar. A.Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasiga ko'ra, "mansubliq" ehtiyoji shaxsning asosiy ehtiyojlaridan biri bo'lib, vatanparvarlik tuyg'usi shu ehtiyojning ijtimoiy-milliy ifodasidir. Ikkinchi mexanizm — internalizatsiya, ya'ni tashqi ijtimoiy me'yorlar va qadriyatlarni shaxsning ichki dunyosiga singdirish jarayonidir. L.S.Vigotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasiga ko'ra, ijtimoiy muhit va milliy madaniyat yoshning psixik rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Vatanparvarlik qadriyatlari dastlab tashqi ta'sir (oila, maktab, ijtimoiy muhit) orqali uzatiladi, keyinchalik esa shaxsning ichki intilishiga aylanadi. Uchinchi mexanizm — ijtimoiy

taqlid va namuna ko‘rish. B.Skinner va A.Banduraning ijtimoiy-kognitiv nazariyasiga ko‘ra, yoshlar atrofdagi kattalar, tarix shaxslari va ijtimoiy qahramonlarning xatti-harakatlarini kuzatib, vatanparvarlik namunalarini o‘zlashtiradilar. Shu bois tarixiy shaxslar, milliy qahramonlar va zamondosh namuna shaxslari yoshlarning vatanparvarlik motivatsiyasini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Xorijiy psixologiyada vatanparvarlikni o‘rganishda bir necha asosiy yo‘nalishlar mavjud. Birinchi yo‘nalish — D.Katz va R.Braly tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy stereotip va milliy o‘zlik anglash nazariyasi. Ular vatanparvarlikni milliy guruh a’zoligi bilan bog‘liq ijtimoiy-kognitiv jarayon sifatida tadqiq etadilar. Ikkinchi yo‘nalish — G.Tefelning ijtimoiy identifikatsiya nazariyasi bo‘lib, unda individ o‘zini ma’lum milliy guruh a’zosi sifatida anglashi muhim psixologik omil sifatida ko‘rib chiqiladi.

Rus psixologiyasida V.V.Davydov, D.B.Elkonin va P.Ya.Galperin vatanparvarlik tarbiyasini shaxs faoliyati va muloqot nazariyasi bilan bog‘liq holda o‘rganadilar. Ular ta’limning rivojlantiruvchi xarakteri vatanparvarlik motivatsiyasini oshirishga yordam berishini ko‘rsatadilar.

O‘zbek psixologiyasida E.G‘oziyev, O‘.Qodirov va B.Qodirovlarning tadqiqotlari yoshlarni milliy ruhda tarbiyalashning psixologik asoslarini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ular vatanparvarlik tarbiyasini milliy qadriyatlar bilan uzviy bog‘liq holda amalga oshirish zarurligini asoslab beradilar.

Yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish jarayonida bir qator psixologik usullardan foydalaniladi. Birinchidan, tarixiy-ma’naviy usul bo‘lib, bunda yoshlar milliy tarixning yorqin sahifalari, xalq qahramonlari va madaniy merosi bilan tanishtirish orqali vatanparvarlik tuyg‘usi uyg‘otiladi. Bu usul kognitiv va hissiy komponentlarni bir vaqtda rivojlantirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, guruhli ta‘sir usullari (treninglar, seminarlar, guruhli loyiha ishlari) yoshlarning bir-biridan o‘rganish va kollektiv vatanparvarlik hissini rivojlantirishga ko‘maklashadi. Psixologik guruh dinamikasi tamoyiliga ko‘ra, guruh a’zolari o‘rtasidagi muloqot vatanparvarlik qadriyatlarini mustahkamlaydi. Uchinchidan, amaliy-ijodiy usullar (milliy bayramlarda qatnashish, tarixiy joylarga sayohat, milliy san’at bilan shug’ullanish) shaxsning faol pozitsiyasini shakllantiradi va vatanparvarlikni hayotiy tajriba orqali anglashga imkon beradi.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash — murakkab, ko‘p qirrali psixologik jarayon bo‘lib, u shaxsning identifikatsiya, internalizatsiya va ijtimoiy ta’lim mexanizmlari orqali amalga oshiriladi. Milliy ma’naviy merosimiz, xorijiy psixologiya yutuqlari va zamonaviy amaliy usullarni uyg‘un tarzda qo‘llash yoshlarda chuqur va barqaror vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishga zamin yaratadi. Vatanparvarlik tarbiyasining samarali bo‘lishi uchun u yoshlarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, oila, maktab va ijtimoiy muhitning o‘zaro hamkorligida amalga oshirilishi zarur.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — T.: O'zbekiston, 2021. —464 b.

2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — T.: Ma'naviyat, 2008. — 176 b.

3. G'oziyev E. Psixologiya. — T.: O'qituvchi, 2010. — 352 b.

4. Qodirov B.R. Yoshlar psixologiyasi. — T.:Fan va texnologiyalar, 2018. — 224 b.

5. Andreyeva G.M. Sotsial'naya psixologiya. — M.: Aspekt-Press, 2008. — 363s.

6. Vigotskiy L.S. Psixologiya razvitiya cheloveka. — M.: Eksmo, 2005. — 1136s.

7. Tajfel H., Turner J.C. The social identity theory of intergroup behavior // Psychology of Intergroup Relations. — Chicago, 2004. — P. 7–24.

8. Bandura A. Social Learning Theory. — New Jersey: Prentice-Hall, 1977. — 247 p.

9. Davydov V.V. Teoriya razvivayushchego obucheniya. — M.: Intor, 1996. — 544 s.

10. Maslow A. Motivation and Personality. — New York: Harper & Row, 1954. — 411 p.